

ПРОКОТИЛАСЯ ХВИЛЯ ПОВСТАННЯ

Розповідь про факти, які стосуються нашого району, але про них ще ніколи не доводилося читати в газеті.

Насамперед — кілька слів передісторії. Після втрати незалежності нашими українсько-руськими князівствами в другій половині XIV століття, в основному на користь Литви, та після з'єднання її з Польщею на початку XV століття — почалася шалена експансія на схід. Якщо поглянути на карту Польщі XVII століття у «БСЄ» (т. 20, с. 296), то впадає у вічі, що вона сягнула за Дніпро на схід кілометрів на 200—300, а то й більше, навіть такі міста, як Смоленськ чи Ахтирка (тепер Сумської області), опинилися в межах Польщі. Ця країна була тоді найбільшою в Європі.

Та після визвольних змагань Хмельницького й Переяславської угоди з Москвою (1654 р.) картина почала істотно змінюватися.

Московщина і Польща на основі Андрусівського договору 1657 р. поділили Україну по Дніпру поміж собою: на так звану лівобережну — московську і правобережну — польську. З

того часу починається експансія Москви на захід, що з часом призводить до трьох поділів Польщі наприкінці XVIII століття поміж Росією, Австрією та Німеччиною (Прусією). Після третього поділу в 1795 р. Польща як держава зникає з політичної карти Європи більш як на століття.

Польський народ не міг змиритися з таким становищем, і це спричинило три великих польських повстання проти поневолювачів, в основному проти найбільш агресивної і деспотичної Росії. І якщо повстання Костюшка в 1794 р. проходило на теренах Польщі, хоча опосередковано стосувалося й України, то два наступних — 1830—1831 років та 1863 р. — охоплюють навіть тутешні місцевості.

Про повстання 1863 р. знають у Радивиліві більше, адже на міському кладовищі збереглися дві могили того часу — польських повстанців і російських солда-

тів, які загинули в поєдинках із тими повстанцями в районі Радивилова, Лев'ятина.

Про повстання 1830—1831 років у нас знають менше, хоч і воно захопило тутешні території. На час його спалаху існувало «королівство польське», яке від імені «короля польського» — царя Миколи I очолював його брат князь Костянтин, існувала й польська армія на чолі з польськими генералами. Після початку повстання одна з армій — під командуванням генерала Дверницького — була направлена на Україну, в розрахунок на поміч українців і тутешніх поляків. Перейшовши Буг біля Порицька, армія вирушила в південно-східному напрямі, але біля Боремля, тоді містечка (нині село в Млинівському районі) зустрілася з російськими військами під командуванням генерала Рідгера і в битві 19 квітня 1831 року зазнала поразки. Очевидно, передбачаючи цю поразку, а

можливо, й цілковитий розгром, Дверницький наказав закопати в лісі під Боремлем військову касу. Цікаво, що через сто літ, у 1930 році, польська Академія наук («Умійентносії») послала в околиці села експедицію, однак схованого скарбу не виявила.

Після поразки польські війська через наш район відступали до Почаєва, де їх палко підтримали, дали грошей і продовольства, а чимало монахів-василіан, скинувши із себе сутани, приєдналися до повстанців («Волинь — историческое судьбы Юго-Западного края», С.-Петербург, 1888, с. 276).

Спроба повстанців пробитися на Крем'янець, де їх чекала підтримка з боку тамтешніх ліцеїстів, не увінчалася успіхом. Під натиском росіян вони врешті-решт мусили перейти на територію сусідньої Австрії.

Поразка неабияк позначилася на долі Почаївсько-

го монастиря. До унії його монахи приєдналися: за одними відомостями — в 1713 році, за іншими — в 1721. Протягом 1771—1791 років тут була вивершена така прекрасна споруда, як Успенський собор (за проектом архітектора Г. Гофмана, а будували його архітектори Ю. Кульчицький, М. і П. Полетовські). Незважаючи на заслуги василіан, наприкінці 1831 року їх було звинувачено в співпраці з повстанцями — і монастир передали православним. Де-що пізніше він став осередком російських чорносотенців. Наступного року в усіх тутешніх установах ввели як державну російську мову. Ліквідовано Крем'янецький ліцей, на його базі створено гімназії в Житомирі, Луцьку, а також Київський університет, куди перейшли працювати викладачі, серед них і польський письменник Ю. Коженювський, родом із Бродів.

У той же час було закрито багато польських мона-

стирів (близько 200), закрито або передано православним велику кількість костелів, зокрема, й костел у Крупці, збудований у 1724 році. До речі, цей храм знищили німці в роки Другої світової війни, а був він схожий на той, що в Підгірцях Брідського району (купол проектувався за зразком церкви св. Петра і Павла в Римі).

Після смерті уніатського митрополита Булчака російська влада в 1839 році запровадила «возз'єднання» уніатської та православної церков, що, цілком зрозуміло, не обійшлося без спротиву уніатського населення Волині. Найбільш незгодних, особливо монахів, вислала в глиб Росії.

Федір БОРТНИК,

житель м. Радивилова.

Прапор перемоги. — 1995. — 19 липня.